

Slika praistorijskog čoveka u školskim udžbenicima i stripovima o Tungu i Rahanu

U poređnom analizom sadržaja stripova i školskih udžbenika pokušali smo da utvrdimo u kojoj se meri stereotipi o praistorijskom čoveku izraženi u stripu razlikuju od onih koje srećemo u udžbenicima. Pokazalo se da stripovi i školski udžbenici pružaju gotovo identičnu sliku o životu prvobitnih ljudi i da se u njima, u stvari, skriva preoblikovani mit o poreklu ljudske vrste.

Uvod

Način života u dalekoj prošlosti oduvek je predstavljao veliki izazov za mnoge istraživače. Iako je od početka traganja za rešenjem ove „misterije“ prošlo više od dve hiljade godina, i uprkos tome što je dosta toga već pronađeno i ispitano, o praistoriji se, u suštini, još uvek ne zna dovoljno, a popularne predstave i „objašnjenja“ nude veoma protivrečne slike. Pisци i umetnici koji su tokom nekoliko prošlih vekova pokušavali da rekonstruišu prvobitna razdoblja čovečanstva prikazivali su našeg praistorijskog pretka kao neku vrstu snažnog i svirepog gorile, bez razuma, tradicije, gotovo potpuno zavisnog od svog okruženja. S druge strane, pojedini autori čak i danas smatraju da je praistorija „zlatno doba“ u kome su ljudi živeli u izobilju, idiličnim, skladnim životom, zadovoljni, srećni i slobodni (Stokovski 1990: 130). U ovom radu pokušali smo da pokažemo kakvu sliku o praistoriji nude savremeni stripovi i da tu sliku uporedimo sa informacijama iz školskih udžbenika.

Analizirali smo sadržaj stripova o Tungu (pet epizoda) i Rahanu (15 epizoda), kao i nekoliko udžbenika istorije koji su predviđeni za učenike različitog uzrasta. Glavno polazište u idejnom smislu bio nam je članak Viktora Stokovskog „Praistorija u školskim udžbenicima ili naš mit o poreklu“.

Osnovna zamisao rada bila je da ispitamo da li se u predstavljanju praistorije u stripovima i domaćim udžbenicima koriste isti klišeji koje je Stokovski uočio. Njegov članak pokazuje da je praistorijski čovek zami-

Zorana Krsmanović (1978), Zemun, Milana Uzelca 18, učenica 3. razreda Zemunske gimnazije

Dragan Mihajlović (1978), Beograd, Aljehinova 2, učenik 3. razreda XIII beogradske gimnazije

MENTOR:
Lidija Ljuboja, student 4. godine etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu

šljan još pre nego što je nešto o njemu i otkriveno. Da bi dokazao svoje teze, autor je naveo i uporedio primere iz školskih udžbenika, dela antičkih pisaca, filozofa, prosvetitelja, književnika... Predstavu koju imamo o našim prvobitnim precima još uvek u najvećoj meri određuju stereotipi koji često teže da budu univerzalni. Zbog toga i nastaje velika pometnja, koja polazi od samih autora i prenosi se na njihova dela, a potom i na čitaoce. Stokovski pritom pretpostavlja da je pometnja najizrazitija upravo kod čitalaca, tako da će se slični stereotipi prenositi i u budućnosti.

Najpre smo uporedili sliku o praistorijskom čoveku u stripovima sa onom koju nam predstavljaju udžbenici. Tako dobijenu sliku o životu prvobitnih ljudi pokušali smo da objasnimo koristeći relativno pouzdane pretpostavke i saznanja do kojih je došla nauka.

Analiza

Prirodno stanište je u stripovima i udžbenicima predstavljeno kao nepogodno za život, sa surovom klimom – „ledena pustinja (Stokovski 1990: 127) i besnim, krvoločnim životinjama – „divlje zveri (ibid.). Praistorijski čovek je bio primoran da se bori za opstanak i da zadovolji svoje osnovne potrebe (hrana, voda, sklonište). Zanimljivo je da ove stavove ne objašnjavaju ni stripovi ni udžbenici. Poznato je, međutim, da su postojali i periodi blaže klime i saveza sa životinjama. Iako se u literaturi spominju pronađeni crteži o izgledu praistorijskog čoveka, u udžbenicima i stripovima on je prikazan kao poluživotinja koja postepeno gubi životinjske i dobija ljudske osobine (npr. rad i govor), savlađujući prirodu prilagođavanjem. Napredak i razvoj čoveka udžbenici i stripovi objašnjavaju isključivo potrebom za samoodržanjem „u tim divljim vremenima život se svodio na puko preživljavanje. Pračovek je, navodno, bio primoran da pravi oruđa i oružja jer priroda to nije mogla da mu obezbedi. Predmeti su mu služili kao zamena za kandže i zube. Potpuno se zanemaruje da čovek poseduje i duhovnost koja ga izdvaja od ostalih životinja. Udžbenici i stripovi ističu nagon ka samoodržanju, ali pritom zanemaruju želju za samousavršavanjem i za novim saznanjima.

„Pošto su uslovi života bili surovi, čoveka je na svakom koraku vrebala opasnost. Zato su ljudi morali da se udružuju jer inače ne bi bili u stanju da obezbede svoje osnovne potrebe (Gaćeša et al. 1993: 14). Ovakvo nam društveni život prvobitnog čoveka opisuju udžbenici, a istovetnu sliku nalazimo i u stripovima. Za nauku je, međutim, pitanje organizacije društvenog života u praistoriji ostalo otvoreno. Zapaža se, takođe, da stripovi neopravdano mešaju kategorije ljudskih grupa (horde, plemena), dok udžbenici ipak pokušavaju da objasne njihove međusobne razlike.

RAHAN
ĆE DA PODELI
SVOJU DIVLJAČ,
ALI PRAVIKNE
NEGO STO JE
TO UČINIO
KA-HOR.

RAHAN ZNA
VJEPNU DOLINU, TRI
DANA HODA ODAVDE,
I KOJOD IMA PUNO
DIVLJACI. TAMO ĆE
ON DA ODVEDE
PLEME!

VRAČ KA-DIR JE
SKOČIO...

NEMOŽTE
GA SLUŠATI!
MOĆE DA VAS
ODVUČE NA NE-
PRICATELJSKI
TERTORIJ!

ZAŠTO TI
SVUDA VIDIS SA-
MO NEPRICATELJE,
KA-DIRE? AKO RA-
HAN ZNA DOLINU I
KOJOD SI PLEME
SREĆNITE ŽIVELI,
TREBA DA POBE-
MO ZA NOIM.

SA SVIH STRANA DOPIRALI SU PROTESTI...
NE, KA-NOA!
NE/MI NE
VERUJEMO
«VATRENOJ
KOSI!»

POŠTO SU
KA-DIROVE
RECI U VAŠA
SRCA POSEJA-
LE SUMNOLU VI
ĆETE OSTATI
OVDE.

KA-NOA
ĆE POČI SAM SA
RAHANOM DA POTRAŽI
TERITORIJU GDE IMA
DIVLJACI. POSTO BU-
DE PROKUSAO TU
DOLINU, VRTIĆE
SE PO PLEME.

POGLAVICA JE GOVORIO
OČ BILNO I TLJENO...

Tabla iz jedne epizode stripa o Rahanu dobro ilustruje dve „ključne preokupacije pristorijskog čoveka – borbu za hranu i borbu za vlast, a današnji sistemi vrednosti samo su prenešeni u prošlost i time ogoljeni u svojoj suštini.

Da li bi nas „preci prepoznali u njima?

Primećeno je da se po pitanju verovanja i običaja stripovi i udžbenici takođe slažu. Oni podjednako ističu čovekovu potpunu nemoć i zavisnost od prirode. Prirodne sile bile su preteće, nerazumljive i otelovljuju se u verovanjima u natprirodna bića i sile. Verske predstave su tesno povezane sa magijom i umetnošću. Nauka pokušava da barem donekle razgraniči i odredi ulogu verovanja, magije i religije u životu prvobitnog čoveka, dok udžbenici sve ove vidove svesti svode na isto, smatrajući ih preprekom u traganju za novim saznanjima. U jednom od njih autori idu toliko daleko da kažu: „pogrešno tumačenje određivalo je i pogrešne postupke, pa se na stvarni svet, na životinje, bolesti, glad itd. nastojalo da deluje preko njihovih nevidljivih gospodara (Drašković i Makek 1989: 21). Stripovi ipak ne poništavaju vrednosti običaja i verovanja, iako i oni ponekad preuzimaju stav koji zastupaju udžbenici. Viđenja života praistorijskog čoveka u udžbenicima i stripovima se u veoma velikoj meri podudaraju i u drugim pitanjima.

Kao ilustraciju svega navedenog prilažemo tabelu u kojoj smo poređili izvode iz udžbenika i stripova.

Viđenja života praistorijskog čoveka u udžbenicima i stripovima	
UDŽBENICI	STRIPOVI
Ljudski preci su se počeli boriti za opstanak u surovj i divljoj prirodi. Ljudi kamenog doba nisu poznavali prirodne zakone, te nisu ni mogli pravilno tumačiti prirodne pojave.	Na njegovom putu vrebale su opasnosti. ..bezbroj sukoba sa divljim zverima... Priprema se oluja, nemoguće je nastaviti dalje. U snu je oživeo strašan gnev „plavog brda koje je sipalo lavu iz svoje utrobe. Ono je uništilo njegovo pleme.
Izdvajanje pojedinca bilo je isto što i smrt: on je između šume, kamena i vode bio nemoćan i izgubljen. Zbog toga u toj zajednici pojedinac ne znači ništa, a zajednica sve.	Biće kažnjen svaki onaj koji prekrši zakon plemena. Pogrešio je što je otišao sam, njegovi bi ga štitili od divljih zveri.
Pojava prvih ljudi na Zemlji, ili bar u Evropi, pada najmanje pre 125 hiljada godina. To je najmanji broj godina da se čovečanstvo razvije od onako poluživotinjskog pretka.	Ljudi pećine se instiktivno povlače prema izlazu. Tunga ispušta divlji krik snažno mašući rukama na sve strane.
Prsti su mu bili veoma dugi i tanki, ali snažni, tako da su mu ruke bile nalik rukama majmuna. Imao je nisko čelo, čeljusti kao u divljih zveri kojima zubi služe mesto viljuške i noža.	Poput tornada zgrabio je zver i bacio je deset koraka dalje. Grčevito stežući zver povukao ju je u potok.
Danju su ljudi neprestano lutali tražeći hranu. Kretali su se u krajevima u kojima su uslovi za život bili najpovoljniji.	U toj šumi u kojoj se divljač teško nalazila ... Tunga ne može ići dalje! Već danima nije ništa jeo.

<p>Kad se spusti noć, sakrili bi se s decom u duplje drveća ili među gromade kamenja, jer su sa svih strana vrebale divlje životinje.</p>	<p>U tim „divljim vremenima“ trebalo je ubiti ili biti ubijen. Mala grupa morala je da potraži zaklon. Otvor u podnožju stabla mogao bi da zakloni čitavo pleme.</p>
<p>Život praljudi bio je veoma težak. Leti je naš predak bio izložen suncu, a zimi bi mu se katkada smrzlo i dete u naručju.</p>	<p>Glad je naterala Tungu da izađe iz privremenog zaklona. Zima je blizu i divljač je sve teže uloviti.</p>
<p>Pogrešno tumačenje određivalo je i pogrešne postupke, pa se na stvarni svet, na životinje, bolesti, glad, itd. nastojalo da deluje preko njihovih nevidljivih gospodara.</p>	<p>... prokletstvo bogova... ... bogovi munja i voda... Duhovi su se naljutili! Ponudićemo duhovima najlepšu žrtvu. Taj običaj je glup i surov, vidi šta je učinio od plemena!</p>
<p>Crtajući i izrađujući figure bizona i konja, oni su vraćali, verujući da će im to pomoći da imaju uspeha u lovu. Obožavanje predaka u liku životinje osobina je ljudi kamenog doba.</p>	<p>Pleme mora prineti žrtve bogovima lova. Svako ko pokuša da ukrade sveti totem biće kažnjen. Zar je moguće da nam bogovi ponovo pomažu?</p>

Zaključak

Pokazalo se da stripovi i školski udžbenici pružaju gotovo identičnu sliku o životu prvobitnih ljudi. To je slika surove klime, borbe sa životinjama, napornog rada, briga i strahova, nemoći i nesavršenstva, nevolja i opasnosti.

Objašnjenje takvog viđenja praistorije moglo bi se potražiti u okviru kulturnog konteksta. Stripovi i udžbenici, u stvari, skrivaju u sebi preoblikovan mit o poreklu ljudske vrste i više govore o nama samima nego o našim praistorijskim precima. Slika daleke prošlosti koju nam nude, predstavlja inverznu sliku našeg vlastitog vremena. Ta slika pre svega služi kao svedočanstvo o neprekidnoj borbi i napretku ljudske vrste, što je sasvim u skladu sa još uvek dominirajućom ideologijom progresiva.

Tako naizgled naivno štivo za razonodu, kada su u pitanju stripovi, ili kondenzovano „znanje“ u školskim udžbenicima, nude čitaocima prepoznatljivije obrasce mitskog mišljenja više nego „naučne istine“ na koje se često pozivaju.

Literatura

- [1] Božić, I. 1987. *Istorija za V razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- [2] Božić, I. 1987. *Istorijska čitanka za V razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- [3] Drašković, B., Makek, I. 1989. *Istorija za V razred osnovne škole*. Beograd, Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Zavod za izdavanje udžbenika.
- [4] Gačeša, N., Dinić-Knežević, D. Bojović, N. Špadijer, R. Koljenšić, R. 1993. *Istorija za I razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- [5] Leroa-Guran, A. 1983. *Praistorijski lovci*. Beograd: Nolit.
- [6] Klark, G. 1969. Lovci i sakupljači hrane kamenog doba. U *Osvit civilizacije*. Beograd: Izdavački zavod „Jugoslavija“ .
- [7] Stokovski, V. 1990. La prehistoire dans les manuels. *L homme*, 21.

Stripografija

1. Cheret, A., Lecureux, R. 1980. Rahan (epizoda „Plavo oko“). *Strip zabavnik*, 34: 11-22.
2. Cheret, A., Lecureux, R. 1982. Rahan (epizoda „Tajna duboke vode“). *Strip zabavnik*, 87: 37-51.
3. Cheret, A., Lecureux, R. 1980. Rahan (epizoda „Kiša smrti“). *Strip zabavnik*, 39: 36-45.
4. Cheret, A., Lecureux, R. 1983. Rahan (epizoda „Mamaovo oko“). *Strip Zabavnik*, 89: 7-16.
5. Cheret, A. Lecureux, R. 1983. Rahan (epizoda „Šuma kamenih sekira“). *Strip zabavnik*, 100: 37-56
6. Cheret, A., Lecureux, R. 1984. Rahan (epizoda „Vodena riznica“). *Strip zabavnik*, 113: 30-49.
7. Cheret, A., Lecureux, R. 1984. Rahan (epizoda „Lov na vatru“). *Strip zabavnik*, 123: 28-47.
8. Cheret, A., Lecureux, R. 1986. Rahan (epizoda „Srećna dolina“). *Strip Zabavnik*, 31: 3-17.
9. Romero, Lecureux, R. 1986. Rahan (epizoda „Gnev neba“). *Strip zabavnik*, 30: 26-35.
10. Romero, Lecureux, R. 1986. Rahan (epizoda „Vodena mašina“). *Strip zabavnik*, 33: 3-14.
11. Romero, Lecureux, R. 1987. Rahan (epizoda „Lava od zlata“). *Strip zabavnik*, 42: 26-40.
12. Romero, Lecureux, R. 1987. Rahan (epizoda „Čudesna školjka“). *Strip zabavnik*, 50: 42-51.
13. Romero, Lecureux, R. 1987. Rahan (epizoda „Drvo nejakih“). *Strip zabavnik*, 52: 43-52.
14. Romero, Lecureux, R. 1989. Rahan (epizoda „Bambus pravde“). *Almanah*, 4: 56-70.
15. Romero. Lecureux, R. 1996. Rahan (epizoda „Vodeni kamen“). *Almanah*, 13: 77-94.
16. Tunga (epizoda „Gospodar orlova“). *Stripoteka*, 451: 17-22.
17. Tunga (epizoda „Bekstvo iz pećinskih tmina“). *Stripoteka*, 511: 31-52.
18. Tunga (epizoda „U zemlji čudovišta“). *Stripoteka*, 513: 23-44.

19. Tunga (epizoda „Prelaz preko planine). *Stripoteka*, 570: 25-34
20. Tunga (epizoda „Na vulkanskom ostrvu). *Stripoteka*, 572: 33-44.

Zorana Krsmanović and Dragan Mihajlović

Portrayal of a Prehistoric Man in School Text-books and Comics about Tunga and Rahan

By the way of analyzing and comparing content of the comics about Tunga and Rahan and text books, we wanted to find out to what extent prehistoric people were stereotyped and what is difference between them. We have come to the conclusion that text and comic books have the same fixed image of prehistoric people. The both of them, in fact, keep hidden the transformed myth of human origin.

